

ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ՍԱՐԳԻՍ ԽՈՃԻԵԱՆԻ ԿՏԱԿԸ.

Նոր Նախիջևանցի Սարգիս Կարապետեան Խոճիեան վախճանուել է 1907 թ. փետրուար ամսին: Մահից առաջ Մոսկուայի հոտար Իվան Ուսպէնսկու մօտ 1906 թ. սեպտեմբեր 9-ին կտակ է անում և որը մահից յետոյ Տաղանքոզի Շրջանային Դատարանը հաստատում է 1907 թ. յունիսի 14-ին, իսկ վերջնականապէս, մասնակի դանդաղից յետոյ, 1908 թ. յունվարի 29-ին: Կտակակատար նշանակում են՝ Խ. Զալխուշեան, Յ. Շապօշնիկեան, Գ. Բաղչիսարայեանց, Կ. Գոզդեան և Ա. Զամինեան:

Այդ կտակով յայտնում է իւր հետեւեալ կամքը.

ա) (այս և բ-րդ յօդուածով գումարներ է կտակում իւր ազգականներին) գ) Տալ Երուսաղէմի ս. Յակովբեանց Հայոց վանքին երեք հարիւր ռուբլի. դ) Տալ Տվերի նահանգի Կիմրախ գիւղի Ալէքսանդրեան դպրոցին 200 ռուբլի յօդուած աղքատ աշակերտների. ե) Տալ Նոր Նախիջևանի հայ աղքատախնամ եկեղեցական Հոգաբարձութեան 500 ռ. պայմանով, որ այդ գրամագլուխը դառնայ տոկոսաբեր թղթեր, որ միան անձեռնմխելի, իսկ տոկոսները իւրաքանչիւր տարի տրուի Նախիջևանի հայոց Նիկոլեան եկեղեցու միաբանութեան, որ Զատիկից յետոյ առաջի կիւրակէին իւրաքանչիւր տարի մատուցանեն ս. պատարագ, որից յետոյ էլ հոգեհանգիստ իմ գերեզմանի վրայ:

Ապա պարտաւորեցնում է իւր կտակակատարներին, որ իւր բոլոր անշարժ կարողութիւնը, որտեղ էլ որ լինեն, կտակը հաստատուելուց երկու տարի յետոյ պէտք է բոլորն էլ վաճառուեն աճուրդով կամ առանց աճուրդի: Թէ շարժական կարողութիւնից մնացած գումարը, կտակի երկրորդ յօդուածում յիշատակուած կէտերը կատարելուց յետոյ, և

Թէ անշարժ կարողութիւնից գոյացած գումարները ես կտակոււմ եմ Դոնի վրայ գտնուած Նախիջևանի հայ աղքատախնամ եկեղեցական Հոգաբարձութեան այն անփոփոխ պայմանով, որ իմ կտակակատարները կտակածս գումարով, համաձայն իրենց անձնական հայեցողութեան, բանան Վիդաւսիսեական դպրոց արհեստների բաժնով հետեւեալ երեք հայ գիւղերից մէկում. Չալթր, Թօփուր կամ Մեծ Սալայ որոնք գտնուում են Ռոստովի շրջանում, և կամ Թէ ս. Խաչ վանքի մօտ. Այդ դպրոցում պէտք է տովորեն վերոյիշեալ տեղերի հայ-լուսաւորչական դաւանութեան պատկանող ամենաաղքատ զաւակները կտակի այս մասը պէտք է իրագործուի ոչ ուշ քան կտակը դատարանով հաստատուելուց երեք տարի յետոյ: Եթէ Նախիջևանի հայ քաղաքացիներից կամ յիշեալ գիւղերի հայ բնակիչներից մէկն ու մէկը ցանկութիւն կըյայտնի միանալ իմ ընծայաբերութեան և մասնակից լինել իմ ենթադրած դպրոցի ապագայ ընդարձակման կամ ծաղկեցման և այդ նպատակին կըյատկացնի որոշ յայտնի գումար կամ ապահովութիւն իւրաքանչիւր տարի, այն ժամանակ իմ կտակակատարներից կախուած կըլինի ընդունել այդպիսի առաջարկութիւնը: Դպրոցը պէտք է կոչուի իմ անունով, իբրեւ հիմնադրի և ընծայաբերողի, իսկ եթէ կըմիանան այլ ընծայաբերողներ, այդ դէպքում իմ կողմից ես ընդդէմ չեմ, որ միանան նաև այլ ընծայաբերողների անունները, եթէ կտակակատարներն անհրաժեշտ կըգտնեն: Եթէ ենթադրածս դպրոցի համար չի գտնուիլ յարմարաւոր շինութիւն, այդ դէպքում իմ կտակակատարները կարող են նոր շինութիւն կառուցանելու համար գործադրել իմ թողած դրամագլխի քսան տոկոսից ոչ աւելի: Մնացած դրամագլուխը պէտք է դարձնել 0/0-աբեր թղթեր և տալ Պետական բանկը ի պահպանութիւն, պայմանով, որ տուկոսները գործադրուի ենթադրածս դպրոցի կարիքների համար: Իմ կտակակատարներս, բաց անելով յիշեալ դպրոցը, եօթն տարի էլ կառավարելով, երբ կը պարզուի, որ դպրոցի հիմնադրութեան ամբողջ գործը դրուած է ամուր

և լաւ հողի վրայ, այն ժամանակ եւ խնդրում եմ իմ կտակակատարներին, որ թէ բացուած դպրոցը և թէ նորակարիքների համար կտակուած դրամագլուխը յանձնուի Նախիջևանի հայ աղքատախնամ եկեղեցական Հոգաբարձութեան շարունակելու սկսուած գործը կտակի մէջ ամբողջապէս արտայայտուած իմ կամքի համաձայն: Եթէ մինչև եօթն տարին կտակակատարներից մէկը կը հրաժարուի, այն ժամանակ խնդրում եմ հայ աղքատախնամ եկեղեցական Հոգաբարձութեան իւր միջից, ընդհանուր քուէարկութեամբ, ընտրի մէկը փոխարինելու հրաժարուած կտակակատարին, մինչև որ դպրոցն ամբողջապէս կանցնի Հոգաբարձութեան տեսչութեան:

Հինգերորդ. Ի դէպս, եթէ այս կտակի շորորորդ կէտում յիշատակուած դպրոցը, իմ կտակակատարներից անկախ պատճառներով, չի բացուի, կամ թէ լինելով բացուած, ապագայում կը փակուի կամ որ եւ է պատճառով կընդհատի իւր գոյութիւնը, այն ժամանակ իմ կողմից նորա հիմնարկութեան կամ պահպանութեան համար ընծայարեւած դրամագլուխը իւր տոկոսութիւններով անցնում է Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսի տնօրէնութեան՝ յօդուա կրթական գործի եւ աշխատանքի տներ բաց անելով հայ լուսաւորչական երիտասարդութեան համար. (На предметъ просвѣщенія и устройства домовъ трудолюбія для армяно-григ. юношества.):

Հանգուցեալի թողած դրամական կարողութիւնն, շարժական և անշարժ կայքերը ի միասին, կտակի վերջնական հաստատութեան յաջորդ տարին՝ այն է առ 1 յունուարի 1909 թիւ, կտակակատարներն հաշուելով՝ հասնում էր 69095 ռ. 95 կոպ., իսկ առ 1 յունուարի 1910 թ. դարձաւ 81548 ռ. 47 կոպ.:

Կտակակատարներն ամեն կերպ աշխատել են իրագործել հանգուցեալի կամքը հիմնելու Գիւղատնտեսական Դպրոցը, բայց որովհետև եղած գումարի 0/0-ներով հնարաւոր չէր մի բարեկարգ Գիւղատնտեսական դպրոց բաց անել՝ դիմել են յիշեալ գիւղերի հասարակութեանց

և ս. Խաչ վանքի վանական կառավարութեան՝ թէ արդեօք ձրքան հող և ձրքան դրամական նպաստ կարող են յանկացնել բացուելիք Երկրագործական դպրոցին:

Երբ 1910 թ. մայիսի 10-ին Եկեղեցական Հոգաբարձութեան խորհրդարանի մէջ հաւաքուել էին կտակակատարները խորհրդակցելու՝ պ. Պետրոս Խախաճեանը իւր և իւր կնոջ կողմից պատրաստակամութիւն է յայտնել նուիրաբերել բացուելիք դպրոցին հաշիւ հազար ուսուցիչի նկատի առնելով պ. Խախաճեանի այս խոստումը՝ ժողովն որոշում է բացուելիք Երկրագործական դպրոցն էլ կոչել «Խախաճեան-Խոճիեան» շինութեան և այլ պէտքերի համար 35 հազար ուսուցիչի ծախսել, իսկ դպրոցի տարեկան ծախս սահմանել մօտ 11 հազար ուսուցիչ, իսկ դրպրոցի բացումը կատարել 1911 թ. ապրիլ ամսին, եթէ ծրագիրը մինչև այդ ժամանակ պատշաճաւոր իշխանութեան կողմից հաստատութիւն գտած կը լինի*):

Երկու տարուց աւելի անցնում է՝ բայց Խախաճեանը չէ կատարում իւր խոստումը, Հոգաբարձութիւնն էլ հնարաւորութիւն չունենալով բաց անել Երկրագործական դպրոց Խոճիեանի թողած գումարի տոկոսիքներով՝ դպրոցի բացման խնդիրը մնում է առկա:

Վեհափառ Հայրապետն տեղեկութիւններ ստանալով, որ հանգուցեալ Խոճիեանի կտակակատարները հնարաւորութիւն չունեցան բաց անել Գիւղատնտեսական դպրոցը, իսկ կտակի չորրորդ յօդուածի դօրաւթեամբ կտակակատարները պարտաւոր են դատարանի հաստատելուց երեք տարուց ոչ ուշ իրագործել կտակակատարի կամքը՝ որից յետոյ ամբողջ դրամագլուխը անցնում է Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսի իրաւասութեան, ուստի 13 յունիսի 1913 թ. կոնդակով պատուիրում է կտակակատարներին հանգուցեալ Խոճիեանի թողած ամբողջ գումարը իւր 0/0-ներով ուղարկել ս. Սինօղին ս. Էջմիածնի՝ թողնելով Իւր տրամադրութեան ներ-

*) Տես Նոր-Նախիջևանի հայոց աղքատախնամ Եկեղեցական Հոգաբարձութիւնը 1912 թ. մէջ, էջ 40—41:

քոյ համաձայն կտակի և գործադրելու հանգուցեալի կամ-
քով որոշուած նպատակին: Մեծարգոյ կտակակատարները
կատարելով Վեհափառ Կաթուղիկոսի պատուէրը՝ յայտա-
րարութեամբ յայտնում են ի միջի այլոց հետևեալը. «Մեր
անցեալ տարուան տուած հաշուից երևում է, որ հանգու-
ցեալ թռճիեանի դրամագլուխը առ 1-ն յունուարի 1914 թ.
կներկայացնէր ա) տոկոսաբեր թղթեր 104582 ռ. 92 կոպ.
բ) ընթացական հաշիւ և առձեռն 469 ռ. 42 կ. գ) վկայա՝
19000 ռուբլի, և դ) առնելիքներ՝ 540 ռ. ընդամենայն՝
124592 ռ. 34 կոպ. »:

«Ներկայ 1914 թուականի ընթացքում կտակակատար-
ները ի նկատի առնելով կտակի որոշ տրամադրութիւնը,
եղած զրամներով և ամբողջ տարուայ եկամուտներով՝
դարձեալ տոկոսաբեր թղթեր գնեցին, որով այժմ տոկո-
սաբեր թղթերի քանակն աւելացաւ, իսկ ընթացական հա-
շիւը դարձաւ 504 ռ. 93 կ.: Արդ, Չերդ Վեհափառութեան
Դիւանի գրութեան համաձայն՝ մենք կտակակատարներս
բոլոր տոկոսաբեր թղթերը, որոնք կը պահուէին Ռոստովի
Կայսերական Բանկը մեր անունով, ներկայ տարուայ Հոկ-
տեմբերի 28-ին ձգեցինք ամենայն Հայոց Կաթուղիկոսու-
թեան անունով և ստացագրերն ահաւասիկ ուղարկում ենք
Չերդ Վեհափառութեան... »:

Վեհափառ Կաթուղիկոսը բոլոր բանկային ստացա-
գրերն Իւր 18 դեկտ. 1914 թ. կոնդակով յանձնում է Սի-
նօղին ի պահ:

Այդ ստացագրերն են՝
Ա. Անդորրագիր № 36838 պահ դրուած 8 թերթ 4⁰/₀
բենտաների, գնուած 4628 ռ. 73 կոպ. գումարով, իսկ
անուանական արժէքով 5300 ռ.

Բ. Անդորրագիր № 36839 պահ դրուած 71 թերթ ար-
տաքին փոխառութեան 1906 թ. արժէթուղթ, որոնց անուա-
նական գինն է 60187 ռ. 75 կոպ.

Գ. Անդորրագիր № 36840 պահ դրուած 8 թերթ 5⁰/₀-
աբեր 1908 թ. ներքին փոխառութեան արժէթուղթ, որոնց
անուանական գինն է 10600 ռ., իսկ բոլորսայի արժողու-

թեամբ 10277 ո. 17 կոպ.:

Դ. Անդորրագիր № 36841 պահ դրուած 3 թերթ 5⁰/₀-աբեր 1905 թ. ներքին փոխառութեան արժէթուղթ 1245 ուռ. իսկ անուանական արժէթուղթ 1200 ո.

Ե. Անդորրագիր № 36842 պահ դրուած 6 թերթ 5⁰/₀-աբեր արժէթուղթ Պետական Հողային Դրամատան 3037 ո. 50 կոպ., իսկ անուանական արժէքով 3300 ուռ.:

Զ. Անդորրագիր № 36843 պահ դրուած 8 թերթ 4¹/₂ ⁰/₀-աբեր Պետական Հողային Դրամատան, 6806 ո. 25 կոպ., իսկ անուանական արժէքով 7500 ո.

Է. Անդորրագիր № 36844 պահ դրուած 14 թերթ 5⁰/₀-աբեր տոմս երկրորդ վիճակախաղի, որոնց անուանական արժէքն է 1400 ո. իսկ ըստ բորսայի արժէքի 5586 ո.

Ը. Անդորրագիր № 36845 պահ դրուած 10 բաժնետոմս (ակցիա) 2 թերթով Հողային Դրամատան Մոսկուայի անուանակ. արժէքով 2500 ո., իսկ բորսայի արժէքով 7670 ո.

Այսպիսով վերոյիշեալ Ա.—Ը անդորրագրերով Բոստովի պետական բանկը պահ է դրուած ⁰/₀/₀-աբեր թղթեր, որոնց անուանական արժէքն է 91,987 ո. 50 կ., իսկ բորսայի արժէքով 101,315 ո. 40 կոպ.:

Նոյն գեկտեմբերի 18-ի կոնդակով Վեհափառ Հայրապետն պատուիրում է Սինօղին՝ պահել Խոճիեանի դրամագլխի հաշիւները՝ իւր ժամանակին գանձել տոկոսները, Իւր կողմից որոշումն անելով, համաձայն կտակի 5-րդ կէտի, ամբողջ դրամագլուխն միացնել Իպրոցական Ֆոնդին, իսկ տոկոսիքները գործադրել հայ ազգի մանկանց ազգային կրթութեան համար, իբրեւ յաւերժացումն հանգուցեալ Սարգիս Խոճիեանի բարի անուան:*)

Բարգէն վարդապետ:

*) Տես Գործ Սինօղի № 157, Կառավ. Մասի 1914 թ.